

E-Devlet Uygulamaları İle Şeffaflık, Katılım ve Demokratikleşme İlişkisinin Analizi (Aydın İli Örneği)

Prof. Dr. Kayhan Delibaş *

Arş. Gör. Dr. Ali Erdem AKGÜL **

(E-Mail: kdelibas@gmail.com, alierdemakgul@gmail.com)

Özet

E-devlet, kısa vadeli, basit ve dar kapsamlı bir girişimi değil; zamana yayılmış, geniş kapsamlı, karmaşık ve zahmetli bir yaklaşımı içermektedir. E-devlet, yurttaş odaklı bir uygulamayı gerçekleştirme hedefindedir. Bu yüzden yurttaş temelinde yönetim için bilişim teknolojilerinin kullanımı söz konusudur. İnternet teknolojisi toplumsal yapı üzerinde çok boyutlu değişimlere sebep olduğu için; e-devlet uygulamaları ile şeffaflık, katılım ve demokratikleşme ilişkisinin de analiz edilmesi sosyolojik bir gerekliliktir. Bir alan araştırmasına dayanan bu çalışmayla; "e-devlet uygulamaları ile şeffaflık, katılım ve demokratikleşme ilişkisinin" analizi amaçlanmaktadır ve bu ilişki Aydın İl merkezinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişim Teknolojileri, Demokratikleşme, E-devlet, Katılım, Şeffaflık

1. Kavramsal Çerçeve

"E-devlet", elektronik bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kamu hizmetlerinin daha etkin, hızlı, şeffaf bir biçimde yurttaşlara, özel sektör kuruluşlarına ve diğer kamu kurumlarına düşük maliyetle sunulmasını ifade etmektedir. E-devlet, devlet-yurttaş, devlet-özel sektör ve devlet-sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerde daha az problem yaşanmasını hedeflemektedir. Çünkü e-dönüşüm örgütsel öğrenmeye, yeniliğe ve girişimciliğe vurgu yaparak devletin sürekli olarak kendisini yenilemesini öngörmektedir (Şahin, 2008: 45,46). E-devlet, zaman içerisinde gittikçe artan gereksinimlerin yarattığı, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla ayakta duracak olan yeni devlet anlayışının bir ifadesidir.

E-devlet aslında geleneksel devletin devamını öngören bir yaklaşım değil, devletin yapısal ve zihinsel olarak dönüşümünü gerekli kılan bir model olarak kabul görmektedir.

E-devlet uygulamalarındaki hızlı yaygınlaşmanın öncelikli sebebi, kamu yönetimlerinin hantallaşmış, etkisiz, karmaşık ve verimsiz bir yapı sunması ve de bu nitelikleriyle kendisini finanse eden yurttaşların gözünde ciddi bir "meşruiyet krizi" yaşamaya başlamış olmalarıdır. Aşırı büyümüş devlet yapıları ve kamu açıkları, merkezi otorite saplantısı ve bunun yol açtığı yolsuzluk ve israf ekonomileri ile beraber, giderek daha sık karşılaşılan finansal krizlerin de en büyük kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılması, yönetim açısından daha düşük bir maliyet ve vatandaşlara dönük daha kaliteli hizmet ile sürdürülebilir bir kaynak yönetimi sağlamaktadır. Yurttaşlar açısından da daha az "yurttaşlık maliyeti"(zaman, emek, para), daha yüksek memnuniyet, daha etkin katılım ve daha fazla güven anlamına gelmektedir (Uçkan, 2003: 45,46).

Geleneksel/klasik devletin yaşadığı meşruiyet sorunu önemli bir sorun olmakla birlikte bu tartışmaların geçmişi çok daha eskiye gidebilmektedir. Örneğin meşruiyet krizi 1970'lerin ortalarında ortaya çıkmış ve son on yılda iyice yaygınlık kazanmıştır (Delibaş, 2011: 176). E-devlet uygulaması; yolsuzluğun azaltılmasında, vergi gelirlerinin artırılmasında, kurumlar arası bilgi paylaşımının artırılmasında, vatandaş katılımının artırılmasında, daha demokratik bir ortama kavuşmada, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılmasında yardımcı olabilmektedir.

* Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

** Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Küreselleşme ve bilgi toplumu aşamasında, gizlilik esasına dayanan geleneksel yönetimler değişime uğrarken; günümüzde gizlilik ve yolsuzluk arasında doğrusal bir ilişki olduğu yaygın bir görüş olarak kabul edilmektedir. Bu ise yönetimlerin yeniden yapılandırılmasında şeffaflık ve açıklık gibi kavramları ön plana çıkartmaktadır.

Günümüzde, yurttaşa daha yakın ve etkin hizmet sunmada, teknolojinin yeni ürünlerinin izlenmesi ve kamu yönetimine uyarlanması, uygun bilgi sistemlerinden ve elektronik yönetimden yararlanılması önemli hale gelmiştir. Bu durum, yurttaşlara ve kurumlara daha etkin kamusal hizmet götürmek için bütün bürokrasinin elektronik ortama taşınmasını sağlayacak bir altyapının oluşturulmasını da gündeme getirmiştir. E-devlet uygulamalarıyla da bürokratik engellerin asgariye indirilmesi amaçlanmaktadır (Saygılıoğlu ve Arı, 2003: 274). Lakin e-devlet konusunda iyimser yaklaşımlar, beklentiler olduğu kadar; kötümser yaklaşımlar, beklentiler de bulunmaktadır. İyimser beklentileri paylaşanlar; e-devlet uygulamalarıyla daha etkin ve saydam bir yönetim sisteminin oluşacağını, yurttaşların denetimi konusunda hükümetlerin kapsayıcı iktidarlarının azalacağını, bu uygulamalar aracılığıyla beraber yönetsel düzenlemelerden kaçışın kolaylaşacağını ve yönetimlerin düzenleme iktidarından, bireylerin iktidarına doğru bir gelişmenin yaşanacağını ummaktadırlar. Kötümser beklentileri paylaşanlar ise; bilişim teknolojilerinin birer denetim aracı haline geleceği, insanların özel hayatına müdahale aracı ve demokrasiye karşı bir tehdit olacağı şüphesini taşımaktadırlar.

Altınok (2005: 133) e-devletin; iyi yönetişime (good governance) erişmekte, yolsuzlukla mücadelede, şeffaflaşmada, yönetim süreçlerine demokratik katılımın artmasında etkili bir araç olduğunu iddia etmektedir. Bu tür yaklaşımlar yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır; fakat bunlar üzerine incelemelerin artırılması gerektiği de ortadadır.

“Yönetişim” (governance) ise toplumsal ve yönetim aktörlerinin toplumları yönlendirmek için yaptıkları amaçlı eylemlerdir ve devlet idaresinde yeni bazı ilkeleri içeren bir yönetim anlayışıdır. Yönetişim kavramı, küreselleşmeye uygun bir şekilde, yurttaş ile devlet arasında kurulmaya çalışılan yeni bir ilişki biçiminin kavramsallaştırılmasıdır.

Sözünü ettiği geleneksel klasik devletin yaşadığı “meşruiyet” sorunu önemli bir sorun olmakla birlikte geçmişte çok daha eskiye gidebilmektedir. Örneğin meşruiyet krizi 1970’lerin ortalarında ortaya çıkmış ve son on yılda iyice yaygınlık kazanmıştır (Delibaş, 2011: 173).

Etkin bir biçimde uygulanan e-devlet projeleri vasıtasıyla yurttaşlar siyasal karar alma süreçlerine katılabilmektedirler ve böylece devletin de meşruiyeti artmaktadır.

Son yıllarda sıkça tartışılan “meşruiyet krizi” ya da demokrasi sorunu olarak tanımlanan “demokrasi krizi”nin çözümünde bilgisayarlar ve internet gibi enformasyon teknolojilerinin aktif bir biçimde kullanılmasından yararlanılabilir. Bunlar yurttaşların kolektif karar alma süreçlerinde tartışma, aktif katılım ve yeni müzakere alanları ve kanalları açmasından dolayı, stratejik çözüm önerisi olarak gündeme gelmektedir. İletişime dayalı bir “yönetişim” bilincinin gelişmesi yalnızca yukarıdan aşağıya doğru olan veya olabilecek bir gelişme değildir. Aksine, aşağıdan yukarıya doğru yurttaşın talebinin artışı ve bu talebin baskıya dönüşmesindeki kolaylaştırıcı araçların gelişip yaygınlaşması, yönetici seçkinlerin tutumlarını değiştirmeye yönlendirmektedir (Delibaş ve Akgül, 2010: 133).

Küreselleşme süreciyle birlikte pek çok ülke, devlet idaresinde yapılandırmaya gitmektedir. Bu yapılandırma çalışmalarından en önemlisi ise e-devlet uygulamalarıdır. Bu kapsamda, yurttaşlar e-devlet uygulama sürecine uyum sağladıklarında ve bilişim teknolojilerini kullanabilir hale geldiklerinde, politik karar alma süreçlerinde daha aktif rol almaya başlamaktadırlar. Böylelikle, geleneksel demokratik süreçlerin internet teknolojilerine uygulanması olarak tanımlanan “e-demokrasi” de hızla gelişmiş olacaktır (Maraş, 2011: 121). İnternet teknolojisi sosyal yapı üzerinde çok boyutlu değişimlere sebep olduğu gibi; siyasal alanda da e-demokrasi uygulamalarını da gündeme getirebilecektir.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler demokrasiyi ve yeni sosyal oluşumları etkilemektedir. Bu yeni teknolojik koşullar yurttaşların devlet yönetimine katılmalarını kolaylaştırma yönünde fırsat sunmaktadır. Gelecekte ortaya çıkacak olan yeni koşullarda devletin yeniden tanımlanmasını beraberinde getirecektir. Bu doğrultuda “elektronik demokrasi” (e-demokrasi) yöntemi uygulandığında yurttaşların, kamusal karar alma mekanizmalarına katılmaları ve devlet yönetimine katkı yapmaları mümkün olabilecektir. Robert A. Dahl 1980’li yılların sonlarında bu duruma dikkat çekmiştir. Ona göre, gelişmiş iletişim teknolojileri sayesinde yurttaşlar yazılı veya görsel biçimde siyaset konular hakkında bilgilenebilecek ve aynı zamanda kendi görüşlerini de iletebileceklerdir (Doğan, 2008: 402,403).

Demokratikleşme süreciyle uyumlu bir e-devlet uygulaması; uluslararası kuruluşların yeniden yapılanma projelerine kaynak vermesini kolaylaştırmakta, yönetimin rekabet gücünün artmasına ve kamu yönetiminde şeffaf bir yapının oluşmasına fırsat sağlamakta ve demokratikleşme ve de çağdaş imaj yönünden üstünlükler ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu e-devlet uygulaması, olanak, zayıflık ve tehditleri de beraberinde getirmektedir. Kısıtlı bütçe, hukuki alt yapı eksikliği, siyasi istikrarsızlık ve bürokratik direnç gibi etkenler e-devlet projelerinin gelişmesini ve olgunlaşmasını engelleyen zayıflık ve tehditlerin başında gelmektedir.

Yurttaşlığın dönüşümüyle beraber daha talepkâr ve bilinçli olan ama katılımcı olmayan bir yurttaş profili gözlemlenmektedir. “Katılım” ise “yurttaşın, bireylerin cinsiyet, sosyal ayırım, statü, sınıf, iş, eğitim vs. farklılıklarına bakılmaksızın kendi yaşamını doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyecek olan herhangi bir karar sürecine etki edebilme, bir girdi koyabilme yeteneği ve imkanı”dır (Delibaş ve Akgül, 2010: 131).

İnternet, katılımcı yapısıyla ve kendi içindeki örgütlenmesiyle kamu hizmetlerinden yararlananların idare ile ilişkileri bakımından önemli bir yenilik getirmektedir. Devlet, şu anda yaşanmakta olunan elektronik bilgi çağında keskin bir dönüşüm yaşamakta ve bilgi teknolojileri vasıtasıyla yeniden yapılanmaya zorlanmaktadır. Devlet olgusu bu doğrultuda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla klasik işleyiş mekanizmalarını değiştirmeye başlamıştır. Bununla beraber, bilgi toplumu değişkenlerinin toplumdan topluma farklılığı, bu değişkenlere her toplumun farklı bir değer atfetmesi ve beklenen değişimin hemen gerçekleşmemesi gibi nedenlerden ötürü; e-devlet anlayışının klasik devlet anlayışıyla bir süre daha yan yana varlığını sürdüreceği de gözden kaçmamalıdır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Bir alan araştırmasına dayalı olan bu çalışmada “e-devlet uygulamaları ile şeffaflık, katılım ve demokratikleşme ilişkisinin” sosyolojik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır ve konu Aydın İl merkeziyle sınırlıdır. Aydın İl merkezindeki tüm mahallelerde “anket” tekniği yüz yüze görüşmeler yoluyla uygulanmıştır. “Anket” tekniği, gerek durum saptama, gerekse bir ilişkiyi inceleme araştırmalarında sık başvurulan bir tekniktir. Ankette kapalı uçlu, açık uçlu ve yarı uçlu soru türlerinden yararlanılmıştır. Anket uygulamasının sonunda elde edilen verilerin analizinde ise SPSS 18 programı kullanılmıştır. Bu çalışmayla mevcut durumun saptanmasına yönelik betimsel analiz yapılmıştır.

Ayrıca, bu çalışmada amaca yönelik örneklem tekniği kullanılmıştır ve bu örneklem tekniğinden yararlanarak; toplumun farklı kesimlerini kapsayacak şekilde; Aydın kent merkezindeki tüm mahallelerde amaca uygun olarak tüm kesimlere ulaşılarak maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece mevcut durumun saptanması, çözümlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde toplam 650 anket uygulanmıştır.

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

Araştırma bağlamında gerçekleştirilen anket uygulaması bağlamında elde edilen verilerin belli bir bölümü tablolar biçiminde sunulmakta ve değerlendirilmektedir. Bununla birlikte belirli bulgular

da ilişki ölçmek ve “karşılaştırma” yapmak amacıyla çapraz tablolar halinde verilmekte ve yorumlanmaktadır.

Nicel araştırma bağlamında oluşturulan örneklem kümesi 650 kişiden oluşmaktadır. Örneklem kümesinin cinsiyet dağılımı incelendiğinde ise erkek nüfus oranı % 49.5, kadın nüfus oranı da % 50.5'tir. Araştırma kapsamında örnekleme dahil edilenlerin yaş dağılımına ilişkin veriler şu şekildedir: 18-24 yaş arası kesim % 27.1, 25-32 yaş arası % 31.5, 33-40 yaş arası % 17.5, 41-48 yaş arası % 10.5, 49-56 yaş arası % 8.6, 57-64 arası % 4.0 ve 65 yaş ve üzeri kesim ise % 0.8 oranındadır. Örnekleme katılanların medeni durumuna ilişkin veriler de şu şekildedir: % 47.8 bekar, % 47.1 evli, % 2.3 dul ve % 2.8 boşanmış. Araştırma kapsamında örnekleme dahil edilenlerin eğitim durumuna yönelik veriler ise şöyledir: % 0.6 okuryazar değil, % 3.2 okuryazar, % 15.4 ilköğretim mezunu, % 27.7 lise ve dengi okul mezunu, % 10.5 üniversite öğrencisi, % 35.4 üniversite veya yüksekokul mezunu ve % 7.2 lisansüstü mezunu. Ayrıca şunun da belirtilmesinde fayda vardır; üniversite öğrencileri anket uygulamasında özellikle ayrı bir kategori haline getirilmiştir; çünkü lise mezunu ile üniversite mezunu arasında olan temsil gücü yüksek bir kesimdir.

Örnekleme yer alanların bilgisayar kullanma düzeylerine ilişkin bulgular da şu şekildedir: “Bilmiyorum” % 10.0, “Az Biliyorum” % 16.6, “Biliyorum” % 36.8, “İyi Biliyorum” % 28.3 ve “Çok İyi Biliyorum” % 8.3. Örneklem kümesinin “bilgisayar sahipliği” incelendiğinde; bilgisayarım var diyenlerin oranı % 69.8, bilgisayarım yok diyenlerin oranı ise % 30.2'dir. Örnekleme katılanların internet kullanım sıklığına yönelik veriler şu şekildedir: “Hiç Kullanmıyorum” % 10.6, “Ayda 1-5 saat” %12.2, “Haftada 1-5 saat” % 16.2, “Günde 1-3 saat” % 38.6 ve “Günde 3 saatten fazla” % 22.5. Bu bulgular interneti kullanımının oldukça yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu kullanım seviyesinde olan bir olgunun da pek çok etkiye sahip olduğu, birçok dönüşüme neden olduğu ileri sürülebilir.

Örnekleme kümesinde e-devlet (elektronik devlet) hakkında herhangi bir bilgisi ya da ondan haberdar olanların oranı % 71.4'tür. Bundan haberdar olmayanların oranı ise % 28.6'dır. Yani araştırma kapsamında örnekleme dahil edilenlerin, % 71.4'lük kesimi e-devleti kullanmaktadır ya da kullanmamış olsa bile onun hakkında bilgi sahibidir. % 28.6'lık kesim ise e-devletten haberdar, onun hakkında herhangi bir bilgi sahibi değildir. Örneklem kümesinde yer alan yurttaşların herhangi bir resmi işini/kamu işlemini, devlet dairesine gitmeden internet üzerinden yapanların oranı % 49.1'dir; internet üzerinden yapmayanların oranı ise % 50.9'dur. Ankette bu iki soruya da hayır yanıtı verenler; e-devlet uygulamaları bağlamındaki belli sorulardan muaf tutulmuşlar ve belli soruların değerlendirilmesinde anketin bu bölümüne yanıt vermemesi gereken küme olarak belirtilmişlerdir.

3.1. Araştırmada, "E-Devlet Uygulamaları İle Şeffaflık, Demokratikleşme, Kayırmacılık ve Katılım" bağlamında ortaya çıkan veriler; düz tablolar biçiminde aşağıda verilmiştir:

Tablo 1: “E-devletin ‘Şeffaf’ Bir Yönetim Anlayışına Katkı Sağlama Durumu”

E-devletin “şeffaf” bir yönetim anlayışına katkı sağladığımı düşünüyor musunuz?	Frekans	(%) Oran	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Kesinlikle düşünmüyorum	22	3.4	4.7	5.6
Düşünmüyorum	107	16.5	23.1	28.7
Kararsızım	111	17.1	23.9	52.6
Düşünüyorum	143	22	30.8	83.4
Kesinlikle düşünüyorum	16	2.5	3.4	86.8
Fikrim yok	61	9.4	13.2	100
Cevap Yok	4	0.6	0.9	100
Anketin Bu Bölümüne Yanıt Vermemesi Gereken Küme	186	28.6	-	-
TOPLAM	650	100	100	-

“E-devletin ‘şeffaf’ bir yönetim anlayışına katkı sağlaması bağlamındaki görüşler şu şekilde sıralanmıştır: “Cevap Yok” % 0.9, “Kesinlikle Düşünmüyorum” % 4.7, “Düşünmüyorum” % 23.1, “Kararsızım” % 23.9, “Düşünüyorum” % 30.8, “Kesinlikle Düşünüyorum” % 3.4 ve “Fikrim Yok” % 13.2. Araştırma bulgularına göre e-devletin şeffaf bir yönetim anlayışına katkı sağladığını

düşünenlerin oranı % 34.2 iken, bunu düşünmeyenlerin oranı % 27.8’dir ve “kararsız”ların oranı ise % 23.9’dur. Bu doğrultuda e-devletin ancak belli bir oranda şeffaf bir yönetim anlayışına katkı sağladığının düşünüldüğü söylenebilir.

“Şeffaflık” kavramına devlet açısından bakıldığında; siyasi, idari, mali bakımdan, devletin faaliyetlerine ilişkin bilginin yurttaşlar tarafından elde edilebilmesi ve devletin hedeflerini izlemek için gerekli olan bilgiyi düzenli, anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir şekilde sunması anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet faaliyetlerinin şeffaflığı ve yurttaşın karar alma süreçlerine katılımı, devletin almış olduğu kararların yurttaşlar tarafından anlaşılmasını kolaylaştıran bir unsurdur. Devlet faaliyetlerinin yurttaşlar tarafından anlaşılması ise bu faaliyetlerin yurttaşlar açısından meşruiyetini ve etkinliğini artırmaktadır (Döner, 2010: 20,61). Şeffaflığın demokratik yönetimi geliştirip güçlendirdiği göz önüne alındığında; önemi daha da artmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara e-devletin şeffaf ve demokratik bir yönetim anlayışına katkı sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur.

Tablo 2: “E-devletin Demokratik Bir Yönetimin Gelişmesine Katkı Sağlama Durumu”

E-devletin demokratik bir yönetimin gelişmesine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?	Frekans	(%) Oran	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Kesinlikle düşünmüyorum	30	4.6	6.5	6.5
Düşünmüyorum	121	18.6	26.1	32.5
Kararsızım	90	13.8	19.4	51.9
Düşünüyorum	147	22.6	31.7	83.6
Kesinlikle düşünüyorum	20	3.1	4.3	87.9
Fikrim yok	56	8.6	12.1	100
Anketin Bu Bölümüne Yanıt Vermemesi Gereken Küme	186	28.6	-	-
TOPLAM	650	100	100	-

“E-devletin demokratik bir yönetimin gelişmesine katkı sağlaması” bağlamındaki bulgular şu şekildedir: “Kesinlikle Düşünmüyorum” % 6.5, “Düşünmüyorum” % 26.1, “Kararsızım” % 19.4, “Düşünüyorum” % 31.7, “Kesinlikle Düşünüyorum” % 4.3 ve “Fikrim Yok” % 12.1. Araştırma bulgularına göre e-devletin demokratik bir yönetimin gelişmesine katkı sağladığını düşünenlerin oranı toplamda (düşünüyorum ve kesinlikle düşünüyorum) % 36 iken, bunu düşünmeyenlerin oranı toplamda (düşünmüyorum ve kesinlikle düşünmüyorum) % 32.6’dır ve “kararsız”ların oranı ise % 19.4’tür. Bu doğrultuda e-devletin demokratik bir yönetime katkı sağladığını düşünenler kadar düşünmeyenlerinde olduğu ortadadır.

E-devletin kayırmacılığı önlemede etkili olup olmadığı hususu araştırmanın pek çok aşamasında karşımıza çıkan, geri bildirim aldığımız önemli konulardan biridir. Buna dönük elde edilen bulgular da şu şekildedir:

Tablo 3: “E-devletin ‘Kayırmacılığı’ Önlemedeki Etkisi”

E-devletin “kayırmacılığı” önlemede etkili olduğunu düşünüyor musunuz?	Frekans	(%) Oran	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Kesinlikle düşünmüyorum	30	4.6	6.5	6.5
Düşünmüyorum	76	11.7	16.4	22.8
Kararsızım	61	9.4	13.2	36
Düşünüyorum	218	33.5	47	83
Kesinlikle düşünüyorum	56	8.6	12	95
Fikrim yok	23	3.5	5	100
Anketin Bu Bölümüne Yanıt Vermemesi Gereken Küme	186	28.6	-	-
TOPLAM	650	100	100	-

Yukarıdaki tabloda (Tablo: B-28) e-devletin ‘kayırmacılığı’ önlemede etkili olma doğrultusundaki bulgular şu şekildedir: “Kesinlikle Düşünmüyorum” % 6.5, “Düşünmüyorum” % 16.4, “Kararsızım” % 13.2, “Düşünüyorum” % 47, “Kesinlikle Düşünüyorum” % 12 ve “Fikrim Yok” % 5. Bulgular, ağırlıklı olarak (% 59) e-devletin “kayırmacılığı” önlemede etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

“Kayırmacılık” bağlamında çalışmanın değişik aşamalarında da vurgulamalar ile karşılaşılmıştır. E-devletin “adam kayırmacılığın” önüne geçilmesinde fayda sağladığı ve bunun da devlete dönük bakış açısını pozitif yönde etkilediği dile getirilmiştir.

“Son 12 ay içerisinde, internet aracılığıyla herhangi bir siyasal faaliyette ya da katılımda bulunma” sorusuna ilişkin veriler ise şu şekildedir:

“Son 12 ay içerisinde, internet aracılığıyla herhangi bir siyasal faaliyet ya da katılımda bulunma” oranı % 32.5’tir; herhangi bir siyasal faaliyet ya da katılımda bulunmayanların oranı ise % 67.5’tir. Bu siyasal faaliyet ve katılımların neler olduğu ve sıklık dereceleri aşağıda belirtilmiştir. Burada dikkati çeken en önemli nokta; sosyal medya (Facebook, Twitter vs.) aracılığıyla fikir beyan edenlerin bu bağlamda en yüksek oranda olmasıdır.

Örnekleme dahil edilenlerin “imza kampanyasına katılma” oranı % 10.8’dir, “internetteki forumlara katılma” oranı % 10.8’dir, “sosyal medya (Facebook, Twitter vs.) aracılığıyla fikir beyan etme” oranı % 26.2’dir ve “diğer” kategorisinde ise herhangi bir görüş belirtilmemiştir. Bu soruda birden fazla seçenek belirtilebildiğinden ötürü yukarıdaki toplamın; “son 12 ay içerisinde, internet aracılığıyla herhangi bir siyasal faaliyet ya da katılımda bulunma” oranı olan % 32.5’tan fazla olduğu gözden kaçmamalıdır.

3.2. Araştırma çerçevesinde "karşılaştırma" imkanını artırmak amacıyla oluşturulan; "E-Devlet Uygulamalarının Kullanımı İle Şeffaflık, Demokratikleşme ve Kayırmacılık" bağlamındaki çapraz tablolar da aşağıda verilmiştir:

Tablo 4: “Herhangi bir resmi işini devlet dairesine gitmeden internet üzerinden yapma -

E-devletin demokratik bir yönetimin gelişmesine katkı sağladığını düşünme” Karşılaştırmasına Dönük Verilerin Dağılımı

		E-devletin "Demokratik" Bir Yönetimin Gelişmesine Katkı Sağladığını Düşünüyor musunuz?						Toplam
		Kesinlikle Düşünmüyorum	Düşünüyorum	Kararsızım	Düşünüyorum	Kesinlikle Düşünüyorum	Fikrim Yok	
E-Devlet Kullanımı	“Evet” Frekans (%) Oran	17 % 5.3	78 % 24.5	59 % 18.5	122 % 38.2	18 % 5.6	25 %7.8	319 % 100
	“Hayır” Frekans (%) Oran	13 % 9	43 % 29.7	31 % 21.4	25 % 17.2	2 % 1.4	31 %21.4	145 % 100
	Toplam Frekans (%) Oran	30 % 6.5	121 % 26.1	90 % 19.4	147 % 31.7	20 % 4.3	56 %12.1	464 % 100

Araştırma bulgularına göre herhangi bir kamu işlemini e-devlet üzerinden yapanların, e-devletin demokratik bir yönetimin gelişmesine katkı sağladığı yönünde tutum sergileyenlerin oranı % 43.8’dir. Bu doğrultuda bir katkı sağlamadığını düşünenlerin oranı ise % 29.8’dir. % 26.3’lük bir kesim ise kararsızdır ya da bu konu üzerine bir fikri yoktur. Bu e-devleti kullananların e-devlete dönük gerçekleştirdiği pozitif bir eğilimdir ve ağırlıklı olarak onun demokratik bir gelişime katkı sağlayabilen bir araç olduğu yönünde bir tutum olarak değerlendirilebilir. E-devlet uygulamalarını kullanmayanlarda durum ise böyle değildir. Bu e-devleti kullananlar ile kullanmayanlar arasında nasıl bir yaklaşım farkı geliştiğinin bir göstergesidir. E-devleti kullanmayanlara göre, e-devletin demokratik bir yönetimin gelişimine katkısı olur yönündeki eğilim ancak % 18.6’dır. Bu doğrultuda bir katkısı olmaz diyenlerin oranı % 38.7’dir ve % 42.8’lik ciddi bir orana sahip kesim ise kararsızdır veya bu konu üzerinde bir fikri bulunmamaktadır.

Tablo 5: “Herhangi bir resmi işini devlet dairesine gitmeden internet üzerinden yapma -

E-devletin şeffaf bir yönetim anlayışına katkı sağladığını düşünme” Karşılaştırmasına Dönük Verilerin Dağılımı

		E-devletin "Şeffaf" Bir Yönetim Anlayışına Katkı Sağladığını Düşünüyor musunuz?						Toplam
		Kesinlikle Düşünmüyorum	Düşünmüyorum	Kararsızım	Düşünüyorum	Kesinlikle Düşünüyorum	Fikrim Yok	
E-Devlet Kullanımı	“Evet” Frekans (%) Oran	12 % 3.8	74 % 23.2	67 % 21	118 % 37	16 % 5	32 % 10	319 % 100
	“Hayır” Frekans (%) Oran	10 % 6.9	33 % 22.8	44 % 30.3	25 % 17.2	0 % 0	33 %22.8	145 % 100
	Toplam Frekans (%) Oran	22 % 4.7	107 % 23.1	111 % 23.9	143 % 30.8	16 % 3.4	65 %14.1	464 % 100

Bulgulara göre e-devlet uygulamalarını kullananların, e-devletin şeffaf bir yönetim anlayışına katkı sağladığı yönünde tutum sergileyenlerin oranı % 42’dir. Bu doğrultuda bir katkı sağlamadığını düşünenlerin oranı ise % 27’dir. % 31’lik bir kesim ise kararsızdır ya da bu konu üzerine bir fikri yoktur. Bu e-devleti kullananların e-devlete dönük gerçekleştirdiği pozitif bir eğilimdir ve ağırlıklı olarak onun şeffaf bir yönetim anlayışına katkı sağlayabilen bir araç olduğu yönünde bir tutum olarak değerlendirilebilir. E-devlet uygulamalarını kullanmayanlarda durum ise böyle değildir. Bu e-devleti kullananlar ile kullanmayanlar arasında nasıl bir yaklaşım farkı geliştiğinin bir göstergesidir. E-devleti kullanmayanlara göre, e-devletin şeffaf bir yönetim anlayışına katkısı olur yönündeki eğilim ancak % 17.2’dir. Bu doğrultuda bir katkısı olmaz diyenlerin oranı % 29.7’dir ve % 53.1’lik ciddi bir orana sahip kesim ise kararsızdır veya bu konu üzerinde bir fikri bulunmamaktadır.

Tablo 6: “Herhangi bir resmi işini devlet dairesine gitmeden internet üzerinden yapma - E-devletin kayırmacılığı önlemede etkili olduğunu düşünme” Karşılaştırmasına Dönük Verilerin Dağılımı

		E-devletin "Kayırmacılığı" Önlemede Etkili Olduğunu Düşünüyor musunuz?						Toplam
		Kesinlikle Düşünmüyorum	Düşünmüyorum	Kararsızım	Düşünüyorum	Kesinlikle Düşünüyorum	Fikrim Yok	
E-Devlet Kullanımı	“Evet” Frekans (%) Oran	19 % 6	48 % 15	31 % 9.7	160 % 50.2	47 % 14.7	14 % 4.4	319 % 100
	“Hayır” Frekans (%) Oran	11 % 7.6	28 % 19.3	30 % 20.7	58 % 40	9 % 6.2	9 % 6.2	% 100
	Toplam Frekans (%) Oran	30 % 6.5	76 % 16.4	61 % 13.1	218 % 47	56 % 12	23 % 5	464 % 100

Araştırma bulgularına göre e-devlet uygulamalarını kullananların, e-devletin "kayırmacılığı" önlemede etkili olduğu yönünde tutum sergileyenlerin oranı % 64.9’dur. Bu doğrultuda bir katkı sağlamadığını düşünenlerin oranı ise % 21’dir. % 14.1’lik bir kesim ise kararsızdır ya da bu konu üzerine bir fikri yoktur. Bu e-devleti kullananların e-devletin kayırmacılığı önlemede önemli bir uygulama olduğunu göstermektedir. E-devleti kullanmayanlara göre bile, e-devletin kayırmacılığı önlemede etkili olur diyenlerin oranı % 46.2’dir. Bu doğrultuda bir katkısı olmaz diyenlerin oranı ise ancak % 26.9’dur ve % 26.9’luk bir orana sahip kesim ise kararsızdır veya bu konu üzerinde bir fikri bulunmamaktadır. Netice itibariye, e-devletin "kayırmacılığı" önlemede etkili olan, buna ciddi katkı sağlayan bir uygulama olduğu söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Mevcut yazın incelendiğinde görünen husus, e-devlet olgusuna ağırlıklı olarak kamu yönetimi perspektifinden ve klasik siyaset biliminin bakış açısından yaklaşılmış olduğudur. Var olan literatürde sosyolojik bakış açısı ve e-devlet uygulamalarının toplumsal etkileri, sonuçları yeterince yer bulmamaktadır. Bu sebepten ötürü konunun sosyolojik olarak analiz edilmesi, değerlendirilmesi gereklidir.

Küreselleşme, modernleşme, demokratikleşme, kentleşme, bireyselleşme, teknoloji ve bilişim gibi toplumsal değişme dinamikleri, pek çok alanda ciddi dönüşümler meydana getirmiştir. Devlet idaresi de bundan nasibini almıştır.

Küreselleşme sürecinde, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki artan gelişmelerle bütünleşen dünyada yaşanan devinim; ülkelerin yönetim anlayışlarını, ekonomik ve sosyo-kültürel hayatlarını dönüşüme uğratmaktadır. Bu çok yönlü dönüşümle birlikte, çağdaş yönetim anlayışları çerçevesinde bilginin önemi artmıştır. Bilgiyi her an ulaşılabilir ve güncel kılabilecek bir sistem olarak elektronik yönetim anlayışının hayata geçmesi; mevcut bilgilerin yorumlanmasını, sistematize edilmesini bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, bilginin artan önemine bağlı olarak bilgi kullanımının ve bilgi paylaşımının küresel bir boyut kazandığı bir sürece de girilmiştir. Bilgi teknolojisi kullanımı, gelişmiş ülkelerden başlayıp bütün dünyaya yayılmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve bilgisayarların bilgi üretiminde ve kullanımında yaptıkları olumlu katkılar, enformatik devriminin kurucu unsuru olmuştur. Enformatik devrimin başat modeli ise e-devlet modeli olarak ortaya çıkmıştır. Devlet idaresi faaliyetlerinin dijital ortamda yürütülmesi ile tanımlanan e-devlet modeli; devlet yönetiminin yeniden yapılanmasını ve yurttaş memnuniyetinin artırılmasını temel amaç olarak benimsemektedir. E-devlet ile birlikte internet tabanlı yapıya ile interaktif bir devlet ve kamu yönetimi yapılanması sağlanmaya çalışılmaktadır (Doğan ve Ustakara, 2013: 2).

Bu çalışmanın anket verilerinin değerlendirilmesi sonucunda da yurttaşın beklentileri şu şekilde ortaya çıkmıştır; yurttaşların hizmet süreçleri hakkında daha fazla bilgilendirilmesi, hizmete erişimin daha kolay hale getirilmesi, hizmetlerin güvenli olarak sunulması, gereksiz bürokrasi ve kırtasiyeciliğin ortadan kaldırılması ile şeffaflığın artırılıp adam kayırmacılığın azaltılmasıdır.

Sonuç itibarıyla, e-devlet uygulamalarının gün geçtikçe hissedilen bir etkisinin olduğu ileri sürülebilir. Fakat bu etki henüz istenen, hedeflenen seviyede değildir. Bu doğrultuda e-devletin keskin bir dönüşüme yol açtığını iddia etmek olanaksızdır. Lakin, yurttaşların, e-devlet konusundaki farkındalık düzeylerinin de son yıllardaki gelişmelerle birlikte artmaya başladığı görülmektedir. E-devlet uygulamalarını kullananlarda ise bu uygulamaları kullanımdan dolayı ağırlıklı olarak pozitif geri bildirimlerin alındığı dikkat çekmektedir. Hatta onların şikayetçi olduğu konu bu uygulamaların daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması bağlamında ilerlemenin yavaş olmasıdır.

Bununla beraber, e-devleti uygulamalarını kullananların, kullanmayanlara nazaran e-devletin şeffaflığa, demokratikleşmeye, katılıma ve kayırmacılığa pozitif yönde etki ettiğini düşünmesi de oldukça önemli bir tespittir. Bu durum, e-devlet gibi bilişim teknolojilerine dayalı uygulamaların gelecekteki yaygınlığı, etkisi bağlamında olumlu bir göstergedir. Böylece e-devlet uygulamalarını kullananların sayısı arttıkça bu oranların daha da yukarı çıkacağı ileri sürülebilir.

Bu doğrultuda, e-devlet uygulamalarının gelişimini engelleyen sorunların çözülmesi için gerekli çalışmalar yapılması gereklidir. E-devlet uygulamaları ele alınırken veya gerçekleştirilirken ülkemizin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Bilişimi doğru kullanarak büyümeyi yakalayan ülkelerin tecrübelerinden, stratejilerinden yararlanılabilir. Ancak bu uygulamalara kendi yapımıza en doğru gelecek şekilde yaklaşılmalıdır. Aynı zamanda e-devlet uygulamaları da toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı nitelikte olmalıdır. E-devlet uygulamalarına yönelik projelere önem ve hız verilmelidir. Bu doğrultuda da ulusal politikalar oluşturulup, ulusal bilgi altyapısı oluşturulmalıdır.

Kaynakça:

1. ALTINOK, A. Ramazan; 2005, **Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-I (E-Dönüşüm Yolunda Türkiye: E-Devlet Stratejisi Hazırlama Süreci ve Yaşanan Sorunlar)**, Edt.: A. Nohutçu ve A. Balcı, Beta Basım Yayım, 1. Baskı, İstanbul.
2. DELİBAŞ, Kayhan; 2011, “**The Collapse of the Turkish Party System and Its Effects on Citizenship and Legitimacy of Governance** (Kitap Bölümü-Citizenship and the Legitimacy of Governance), Edt.: Halo Pardo and Giuliana B. Prato, Ashgate Publication.
3. DELİBAŞ, Kayhan ve AKGÜL, Ali Erdem; 2010, **Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi**, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Türkiye Sosyoloji Derneği), Cilt: 13, Sayı: 1-Bahar 2010.
4. DOĞAN, İlyas; 2008, **Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
5. DOĞAN, Kadir Caner ve USTAKARA, Fuat; 2013, **Kamuda Bir Yapılanma Dönüşümü Olarak E-devlet ve E-yönetişim İlişkisi Üzerine**, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Sayı: 3.
6. MARAŞ, Gökçe; 2011, **Kamu Yönetimlerinde E-devlet ve E-demokrasi İlişkisi**, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi.
7. SAYGILIOĞLU, Nevzat ve ARI, Selçuk; 2003, **Etkin Devlet (Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi)**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
8. ŞAHİN, Ali; 2008, **Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, Konya.
9. UÇKAN, Özgür; 2003, **E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye**, Literatür Yayınları, İstanbul.